

B. S. Ingemann transatlantisk

Af forskningsbibliotekar, cand.mag. Merete Licht

Hvis man morede sig med at lave usandsynlige litterære sammenstillinger, kunne man måske nok finde på at føre H.C. Andersen og Kafka eller Jane Austen og Hemingway sammen. Men jeg tror ikke, at nogen ville have fundet på at sammenstille B.S. Ingemann og Walt Whitman - d.v.s. ikke andre end virkeligheden, for over for den kommer vor fantasi som sædvanlig til kort.

Frederik Schyberg skriver i sin disputats om Walt Whitman: "For en Dansker er det interessant at konstatere, at vi, hvad Tidspunktet angaar, var blandt de første Nationer, der "opdagede" Whitman". Hvad der imidlertid er lige så interessant er, at Whitman faktisk "opdagede" Danmark endnu tidligere, nemlig så tidligt som 1850 - 5 år før udgivelsen af *Leaves of Grass*. Denne artikel handler om Whitmans opdagelse.

Den dansker, der opdagede Whitman for Danmark, var forfatteren Rudolf Schmidt. Carl Roos udgav Whitmans breve til ham (de findes på Det kongelige Bibliotek) og skrev i den forbindelse: "On the Continent Whitman's name at that time was almost unknown, in Denmark and Scandinavia it had never been heard of before." Tidspunktet var 1872. Men der fandtes en langt tidligere - og hidtil upåagtet - bro mellem Whitman og Danmark. Broen hedder B.S. Ingemann.

Walt Whitman havde - som Ingemann - ikke nogen formel uddannelse, men han var meget belæst. Det var han først og fremmest af lyst, men også fordi han i sin ungdom i lange perioder måtte ernære sig på traditionel amerikansk vis ved free-lance journalistik, for - med Schybergs ord - "i Avisernes Land gik Vejen til Aandslivet over Journalistiken." I to år, fra 1846-1848, var han redaktør af lokalavisen *The Brooklyn Daily Eagle*, et arbejde han karakteriserede således: "The worst of it is, not that the work is hard,

Walt Whitman (1819-1892)

but that, in this country, one has to do *so many things* in the paper." Han måtte skrive om alt "from thunderstorms to young ladies at the exhibit", og han måtte anmelde talrige bøger. Hans boganmeldelser fra *The Daily Eagle* er samlet og udgivet, og om dem skriver udgiveren Emory Holloway: "I believe it safe to say that Whitman reviewed more books and knew more about books, than any contemporary editor in Brooklyn, if not in New York, exclusive of the editors of the literary periodicals." Dertil kom - igen ifølge Schyberg - en omfattende privatlæsning: "I sin høje Alder fortalte han Traubel om, hvordan han på den Tid besøgte Brooklyns og New Yorks Boghøkere og paa egen Haand 'searched them through and through'." Hvad der især lokkede var historiske romaner. Han var en stor beundrer af Walter Scott, Alexander Dumas og - ikke mindst - af Eugène Sue, hvis barske samfundskritiske romaner i særlig grad appellerede til demokraten Whitman. Til de bøger, han læste for egen regning, ved vi nu, at B.S. Ingemanns *Erik Menveds Barndom* hørte.

Hvad vi derimod ikke ved er, hvordan han fandt frem til den. Vi ved ikke, om han fandt den på et af sine mange togter til Brooklyns og New Yorks boghøkere, eller om han fandt den på det lokale bibliotek. Men vi ved, at den udgave, han faldt over, var den engelske udgave fra 1846: *The Childhood of King Erik Menved. An Historical Romance* i J. Kessons oversættelse. Måske blev hans blik først og fremmest fanget af den pompøse serietitel: *The Library of Foreign Romance, and Novel Newspaper: Comprising Standard English Works of Fiction, and Original Translations from the Most Celebrated Continental Authors*. I dette smukke selskab var *Erik Menveds Barndom* bind 7.

Selv om vi ikke ved, *hvordan* Whitmans blik blev fanget, så har vi dokumentation for, at det *blev* fanget. Der findes meget få breve fra hans hånd fra perioden før 1855, udgivelsesåret for *Leaves of Grass*. Indtil 1963 kendte man kun tre. I det år fandt William White et fjerde i Louis Feinbergs store Whitmansamling og offentliggjorde det under titlen "Whitman's First 'Literary' Letter" i tidsskriftet *American Literature* (Vol. 35 (March, 1963), 83-85). Brevet, der er dateret 1850, er et fanbrev og et forretningsbrev. Det er et fanbrev til B.S. Ingemann og et forretningsbrev til udgiverne af avisen *The New York Sun*: Moses S. og Alfred E. Beach. Brevet findes i sidste bind af den samlede udgave af Whitmans korrespondance og citeres herfra:

Monday June 17, '50

To Messrs. Beach, of the Sun:
(through Mr. Stuart.)

The accompanying novel, of "the Sleeptalker," I consider one of the most interesting, romantic, and full of incident, of any I have ever come across. - It is by the Danish novelist Ingemann, a better writer than even Miss Bremer. -

The work from which I have compiled "the Sleeptalker" is an English translation, (I send you the cover and title-page,) whose only fault was, that it was too voluminous, the author going very extensively into the details of old Danish history. - This I have altogether cut out; reducing the work to half its first size. - It has never been republished in this country, and is altogether unknown here. -

The romance is a stirring and lively one, and, it seems to me, fitted to become very popular. -

I take the liberty of leaving it for you to look at, to see if I could dispose of it for serial publication in "the Sun." - I desire but a

moderate price. - After running through the Sun, it seems to me it would pay handsomely to print it in a neat 25 cent book form. -

You will see that the title of the original is "The Childhood of Erik Menved"; the latter part of the original story, consisting very much of prolix details of historical events, gives it that name - but that part of the story I have contracted into a few paragraphs - and have taken a singular trait of one of the principal actors in the narrative as the foundation of the name I give it. -

Please, if convenient, make up your minds whether it would suit you, and how much it would be worth to you, so that I can have an answer by the middle or latter part of the week. -

The story would make about 65 leaded short columns of the Sun - so that, at an average of 3 columns a day, it would run through 22 days.-

Walter Whitman
106 Myrtle av.
Brooklyn.

(Walt Whitman, *The Correspondence*, ed. Edwin Haviland Miller, vol. V: 1890-1892 (New York, 1969), pp. 282-283.)

Desværre kom manuskriptet til Whitmans version af *Erik Menveds Barndom* ikke for dagens lys ved samme lejlighed, og senere undersøgelser er endt resultatløse. Men vi kan ud af brevet læse en hel del, både om manuskriptet og om Whitmans syn på Ingemann. Hvad vi først og fremmest kan læse er, at manuskriptet har eksisteret, for Whitman fortæller, at det følger med brevet. De meget nøjagtige og professionelle kolonneberegninger viser også, at der ikke blot var tale om en plan på tegnebrættet, men at der må have foreligget et trykfærdigt manuskript. Whitmans spontane begejstring for romanen havde tydeligvis været så stor, at han straks havde sat sig ned og reduceret en næsten 400 sider lang, dobbeltspaltet roman til det halve. Da det skete før xeroxalderen, har der sikkert kun eksisteret ét eneste eksemplar af manuskriptet, nemlig han eget, og man må derfor formode, at det er gået tabt - sandsynligvis på en avisredaktion. Ikke nødvendigvis på *The New York Sun*, som det først blev sendt til, og hvor det - så vidt vides - ikke blev antaget. Men udkastet vandrede muligvis videre i avisverdenen. Da redaktøren af *The New York Sun*, Carlos D. Stuart, til hvem brevet var stilet, kort efter forlod avisen for at være med til at starte en ny, så skriver Whitman den 10. oktober samme år til ham og tilbyder ham sin arbejdskraft på den ny avis: "I

take the liberty of writing, to ask whether you have any sort of "opening" in your new enterprise, for services that I could render." Han tilbyder ham ved samme lejlighed en fortælling: "Would you like a Story, of some length for your paper?" Det kan være *Erik Menveds Barndom*, der går igen. Signalementet passer, og intet tyder på, at Whitman i de mellemliggende 4 måneder selv har skrevet en fortælling "of some length". Den ny avis så aldrig dagens lys og dermed sluttede Whitmans korte karriere som B.S. Ingemanns litterære agent på det amerikanske marked.

Whitman omdøbte romanen til "The Sleeptalker" - et karakteristisk selv-lavet ord skabt i analogi med "sleepwalker". Valget af titel viser, hvor hans interesse lå. Den lå i romanens første del, og den samlede sig om "lille Aases" skikkelse. Brevet viser desuden, at han fandt mængden af historiske detaljer overvældende ("prolix details of historical events") - en mening han deler med mange af Ingemanns landsmænd, hvad antallet af forkortede udgaver vidner om. Han affærdigede derfor anden del med "a few paragraphs" og koncentrerede sig i stedet om første del, som han resolut skar ned til "65 leaved short paragraphs" - lige nok til en 22 dages føljeton.

Som læser kom Whitman helt uforberedt til *Erik Menveds Barndom* og havde derfor ingen forudfattede meninger. Han så straks, at Ingemann havde skrevet en elementært spændende roman med en klar dramatisk linie til og med kongemordet i Finderup Lade, men han så også, at romanen efter mordet falder fra hinanden. Når den knækker over på midten, hænger det i no-

WALT WHITMAN, INCITING THE BIRD OF FREEDOM TO SOAR.

Walt Whitman. Fra Max Beerbohm: *The Poets Corner*. London 1904.

gen grad sammen med Ingemanns forhold til historien. Ingemann var af princip trofast mod Danmarkshistorien, som han kendte den. I forordet til *Samlede Eventyr og Fortællinger* skriver han, at han i sine historiske romaner - modsat i eventyrene - ikke har villet tillade sig selv den luksus at behandle de "historiske Momenter" med "Vilkaarlighed". Det var altså helt bevidst, at han satte historien over fiktionen. Dette er imidlertid netop, hvad den engelske oversætter, J. Kesson, i forordet til romanen fremhæver som dens svage punkt. I en sammenligning mellem Walter Scott og Ingemann, der falder ud til fordel for Scott hos hvem "history is made subordinate to fiction", skriver han om Ingemann: "He has written wholly for his countrymen, and in the purest spirit of the historical romance. His characters are real characters; his facts are the facts of his country's history . . . woven together with the slightest texture of fiction, sufficient only to redeem his narrative from the character of a dry chronicle." Det scenarium, som Danmarkshistorien præsenterede Ingemann for efter kongemordet i Finderup, hang hverken sammen eller passede til de personer, han havde skabt i romanens første del, og det ville have krævet mere end blot "a slight texture of fiction" at få begivenhederne til at hænge så meget sammen, at de kunne fastholde en uforberedt ikke-dansk læsers opmærksomhed.

Selv om vi ikke har Whitmans eget manuskript, er det ikke svært at se, hvem hans hovedperson er. Titlen fortæller os det. "The Sleeptalker" er Henner Frisers barnebarn Aase, der har den særlige evne ("a singular trait"), at hun pludselig kan falde i en trancelignende søvn, hvori hun varsler om fremtiden - i dette tilfælde om mordet på kongen. Det er under disse drømmeanfald, at hun spinder romanens dramatiske handlingstråd. Hun præsenteres for læseren af sin bedstefar:

"My little Aase, as you may perhaps have observed, is a Sunday's bairn . . . she is nevertheless, now and then troubled with a kind of dreaming fit. But that will wear off as she gets older . . . but she has never said anything, while in this state, that has not proved in a manner true; though she can discern nothing, by night or day, more than others may do when they are in their senses."

Den dramatiske pointe er, at Aase i vågen tilstand ikke selv ved, hvad hun har varslet. Ingemann lader bevidst døren stå åben mellem en naturlig og en overnaturlig forklaring. Aases bedstefar mener, at det er noget, hun vil vokse fra ("that will wear off as she gets older"), men Ingemann udelukker heller ikke muligheden af, at hun kan stå i forbindelse med højere magter, der taler gennem hende:

"The cheerful little face of the fisher-maiden had the dignity and nobility of a princess's; but now she was pale as a dying person . . . there was an expression in her features as if she could penetrate entire nature with a glance, and stood on a far-off, mysterious world."

Denne dobbeltydighed har givetvis appelleret til Whitmans fantasi og har været medvirkende til hans valg af hovedperson.

Erik Menveds Barndom var ikke den første af Ingemanns romaner, der blev oversat til engelsk. Før den udkom i 1841 *Waldemar Surnamed Seir, or the Victorious* og i 1843 fulgte *King Eric and the Outlaws*. Begge var i lighed med *The Childhood of King Erik Menved* udgivet i London. Der fandtes ingen amerikanske udgaver af romanerne, så Whitmans adaptation ville være blevet den første. Engelske udgaver af romaner - især af historiske romaner - fandt imidlertid hurtigt vej over Atlanten, hvad alene tilstedeværelsen - kun fire år efter den engelske udgave - af Ingemanns roman viser. Så tidligt som i 1860 kan man derfor slå op på Ingemanns navn i *Handbook of Universal Literature* af Anne C. Lynch Botta og finde følgende præsentation: "Ingemann is a voluminous writer in every department of literature. His historical romances are the delight of the people, who, by their winter firesides, forget their snow-barricaded woods and mountains in listening to his pages". Man kan formelig høre isbjørnene lunte ned ad Himmelbjergets sider. Når vi smiler lidt af sidste århundredes geografiske begreber, kan det måske være en nyttig korrektion at læse, hvad der står om Ingemannsbrevet i en af de seneste - velanmeldte - biografier af Whitman: "Around this time, Whitman condensed a four-hundred-page (in double columns) prose epic by the Swedish writer Bernhard Ingemann." Bogen udkom i 1984, så Whitmanforskningen har gjort større fremskridt end geografiundervisningen. I den forbindelse kan noteres, at Whitman selv holdt de skandinaviske lande pænt ude fra hinanden og altid anråber dem enkeltvis i *Leaves of Grass*: "The Swede returns, and the Dane and Norwegian returns".

Whitman betragtede opdagelsen af Ingemanns roman som et personligt fund: "I consider it one of the most interesting, romantic and full of incident, of any I have ever come across," og han indplacerede straks forfatteren i sit eget private litteraturhierarki ved at udnævne ham til at være "a better writer even than Miss Bremer." Det lyder måske ikke af så meget i dag, men man må ikke glemme, at Fredrika Bremers ry på det tidspunkt - i 1850 - var på sit højeste i USA. Fire år tidligere havde Whitman anmeldt hendes værker i følgende panegyriske vendinger: "If we ever have children, the first book after the New Testament that shall be their household companion . . . shall be Miss Bremer's novels." Ingemann var kort sagt rykket op på andenpladsen efter Biblen hos den letbevægelige læser.

Himmelbjerget.

Ud fra en rent overfladisk betragtning skulle man ikke tro, at der var andre lighedspunkter mellem Walt Whitman og B.S. Ingemann end anden halvdel af deres efternavn. For begge gælder imidlertid, at de den dag i dag overskygges af klicheopfattelser: Ingemann er den milde digter, der for evigt står fastfrosset med fremstrakt hånd i færd med at modtage Guldhornet fra danske kvinder, og Whitman er vildmanden, "an American, one of the roughs", der for tid og evighed udstøder sit "barbaric yawp". Atter og atter har litteraturforskerne protesteret mod og gendrevet disse klicheer og så tidligt som 1914 skrev Basil de Selincourt om Whitman: "The whole course of his life shows that he was at the furthest remove possible from the crude animal, whose conduct he sometimes seems to glorify. He is, on the contrary, of the shy, brooding, impassioned, devotional type." Havde man ikke vidst bedre, skulle man næsten have troet, at det var Ingemann, han beskrev.

Den væsentligste lighed mellem dem er ligheden i fantasitype - et noget udefinerligt begreb. De har begge en form for fantasi, der på én gang er meget lokal og helt almen, og deri ligger nok forklaringen på, at en digter, der var dansk til fingerspidserne, så umiddelbart appellerede til en digter, der var amerikansk til fingerspidserne. Det er heller ikke helt tilfældigt, at Whitman

B.S. Ingemann

foruden Ingemann også beundrede en anden dybt national digter, nemlig Robert Burns. For alle tre digtere gælder, at de hver på sin vis er det rene destillat af deres nationer. Ingen ville kunne antage Ingemann for andet end Dansker, ligeså lidt som nogen kunne antage Whitman for andet end Amerikaner eller Burns for andet end Skotte. Alle tre har de en uafrystelig national identitet, hvilket ikke er ensbetydende med, at de er provinsielle. Det betyder blot, at de - med Dixon Scotts ord - "describe the universal in patois."

Hvis man prøver at læse *The Childhood of King Erik Menved* med Whitmanøjne, vil man ikke have svært ved at finde passager, der må have tiltalt ham. Forfatteren til *Democratic Vistas* må uden tvivl have nikket bifaldende til Drost Peder Hessels ord om forholdene i Danmark:

"In Denmark, God be praised, thoughts, and their rudest expression, are still free, when the law of the land is not transgressed."

Til gengæld ville Drostens udtalelse nok have vakt nogen forbavselse hos hans samtidige. Den Whitman, der i 1846 i en lederartikel om "Political Women" kunne skrive: "It is not improper for a female to have a mind of her own (nor an absolute miracle either) and to express it", ville sikkert i 1850 have nikket bifaldende til det svar, Jomfru Inge gav sin far ("Sir Lavé Little"), da han gik til angreb på politiserende kvinder med ordene: "Discreet young damsels should not busy themselves with state affairs, but attend to

their looms and household matters." Han blev affærdiget af den lidet diplomatisk "damsel" med følgende salut:

"We young damsels are as much Danes as the young knights and swains; and it is not the first time that Danish women have been obliged to think of affairs of equal importance."

Hendes svar ligger helt på linie med Whitmans ord.

Heller ikke læsernes reaktion på de to digtere er uden lighed. Om læsningen af B.S. Ingemann skriver Dan Turèll, at det er "som at lægge sig på en mark om sommeren, med en blomstrende og duftende grøftekant som nabo, omringet af summende bier og syngende fugle." Mens den engelske kritiker Dixon Scott - en af Whitmans bedste fortolkere - skildrer sin læseoplevelse af *Leaves of Grass* på følgende måde: "The grass is not prairie grass, it is that of immemorial lawns, following the lines of the the soil with silken closeness." For begge læsere synes det enkelte græsstrå på forunderlig vis at give adgang til evighedens græsplæne. Både Ingemann og Whitman har den særlige evne at kunne udtrykke sig med en helt uantastelig selvfølgelighed. Når man læser visse linier i deres digte, har man svært ved at forstille sig, at det kan udtrykkes anderledes. Ordene har altid været der:

WW: There was a child went forth
BSI: Lysets Engel gaer med Glans

WW: As I ebb'd with the ocean of life
BSI: Fred hviler over Land og Bye

WW: I hear America singing
BSI: Dejlig er Jorden

Ingemanns vej over Atlanten til et beslægtet digtergemyt viser os, at hans fantasi - som venen H.C. Andersens - havde et vingefang, der kunne bære hans værker ud over landets grænser. Derfor er det lidt ironisk, at man netop i Ingemannåret stækker vingerne og fjerner hans navn fra oversættelsen af en bog om H.C. Andersen med den begrundelse, at "det ikke siger udlændinge noget". Det gør det sikkert heller ikke, men Danmarkskortet ville blive fyldt med hvide pletter, hvis man fjernede alle litterære og geografiske navne, der opfyldte det kriterium. B.S. Ingemann sagde i hvert fald én ikke ubetydelig udlænding noget i sin samtid - så meget, at han gjorde sig den ulejlighed at bearbejde *Erik Menveds Barndom* og for en stund virke for romanens udbredelse i USA. Man kunne slå op på Ingemanns navn i samtidens litterære opslagsværker, og man kan stadig slå op på det i den seneste udgave af *Lexikon der Weltliteratur*. Mon vi ikke burde lade ham blive der?

